

Liukkosten alkukotia etsimässä - Liukkokset, kantasuomalainen mahtisuku

Sukuseuramme kunniapuheenjohtajan Matti K. Liukkosen esitelmä

Otsake on hieman mahtipontinen, mutta turhaa meidän Liukkosten on pää alaspäin kulkea. Kun on puhe ensimmäisistä savolaisista uudisraivaajista, ei mikään muukaan suku voi kehua olevansa meitä parempia. Tarkoituksenani on ollut koota eri lähteistä tietoja niistä olosuhteista, paikoista ja taustoista, jotka ovat liittyneet ensimmäisten Liukkosten elämään Mikkelin seudulla. Kysymys on ihmisistä, jotka olivat luomassa uutta heimoa maahamme. Savolaisten heimoa.

Jos ei huomioida esimerkiksi kampakeraamisen ajan väestöä tai lappalaisia, sai Mikkelin seutu ensimmäiset vakituiset asukkaansa n. 600 -1300 jKr. Ensimmäinen vuosiluku perustuu Rantakylän Orijärven muinaispellon kaivausten radiohiili- ja siitepölyanalyysiin. Kalmistolöytöjen perusteella ensimmäiset muuttajat lienevät tulleet Hämeestä, mutta jo 1100-luvulta lähtien lähes yksinomaan Karjalasta. Historiankirjoissa mainitaan Savilahden (Mikkelin) olleen karjalainen siirtokunta. Perusteluina on mainittu, että mm. Tuukkalan ja Visulahden hautalöytöjen esineistö on pääosin karjalaista, ja kreikkalaiskatolinen uskonto sai ensimmäisenä jalansijan 1270-luvulla, kun tänne perustettiin novgorodilainen pogosta eli hallinto- ja kirkkopitäjä. Väitettä puoltaa myös se pieneltä tuntuva seikka, että esimerkiksi makkaran valmistus ja syönti eivät kuuluneet ainakaan vielä keskiajalla Mikkelin lähiympäristössä Hirvensalmea myöten tšekäläisiin tapoihin, vaikka muualla maassa ja Itä-Suomessa se kuului herkutteluperinteisiin. Karjalan Kannakselta johti nimittäin tänne vain kapea ”käytävä”, jossa makkara oli tuntematon. Syy lienee ollut siinä, että ortodoksinen uskonto vieroksui veren käyttämistä ruokana, joka makkaroita tehtäessä oli keskeinen aineosa. Kun luetteloon lisätään vielä tapa polttaa kaskea ”Muolaan tapaan”, niin väitteille karjalaisperustaisesta väestöstä lienee riittävästi perusteita. Toki yhteyksiä oli myös länteen päin. Päijänteeltä oli silloin vielä jokiyhteys Puulavedelle. Nykyisen Otavan kohdalta pääsi edelleen helposti Savilahteen. Rantakylän alueella tehdyt yksittäiset esinelöydöt sekä Orijärven alueen asuinpaikka ovat laajentaneet näkemyksiä esihistoriallisella ajalla asutun alueen rajoista huomattavasti. Muinaispelto todistaa ainakin sen, ettei seutu ollut pelkästään turkisten pyytäjien tukikohta. Siitepölyanalyysin tulokset, jotka kertoivat paikalla olleen rukiin viljelystä, ovat siinä mielessä hyvin merkityksellisiä. Tulevaisuuden löydöt kertovat toivottavasti niistä ajoista vieläkin enemmän.

Savon eli Savilahden kannalta merkittävä asia oli vuonna 1323 solmittu Pähkinäsaaren rauha. Silloin Novgorod ja Ruotsi ensimmäisen kerran sopivat Suomen läpi kulkevasta rajalinjasta. ”Rauha jakoi karjalaisen kansan kahteen osaan”, surkuteltiin niissä piireissä, jotka eivät olleet tyytyväisiä solmittuun rauhaan. Sikäli surkuttelussa oli perää, että vähitellen rajalinja vieraannutti osapuolet toisistaan ja teki niistä jopa toistensa vihollisia. Suuri muutos aiheutui myös siitä, että samalla

roomalaiskatolinen kirkko otti alueen haltuunsa. Savilahden pitäjä mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1329 kirjeessä, jolla kuningas Maunu Eerikinpoika ilmoitti kirkollisen veron kokoamisesta. Alueen asukkaiden talouden kannalta raja oli muutenkin vahingollinen. Olihan kaupankäynti, mm. turkiksilla, suuntautunut pääasiassa Karjalan suuntaan. Sen sijaan henkinen irtautuminen ja oman identiteetin etsiminen olivat varmaan alkaneet jo aikaisemmin. Sirkka Paikkalan ansiokkaassa sukunimien muodostumista koskevassa tutkimuksessa mainitaan, että nykyisen Mikkelin tienoilla syntyi jo ehkä 1200-luvulla maailman vanhin rahvaan käyttämä sukunimijärjestelmä. Toisin sanoen alkunsa saivat savolaiset sukunimet, jotka säilyivät ja kehittyivät läpi vuosisatojen ruotsalaisen virkamieskunnan toimista huolimatta.

On mitä suurimmassa määrin luultavaa, että karjalaisperäinen nimi Liukko on Liukkosen kantamuoto. Tässäkin yhteydessä nousee esiin Muolaan seutu, josta kyseistä kantamuotoa on myös tavattu, tosin samalta ajalta, jolloin Liukkosta todistettavasti jo asui Savilahdessa. Huittisissa eli 1500-luvulla Lasse Liukas (Laz Liukas, Liucas, Lucas), ja siksi on myös ajateltu että Liukas olisi ehkä Liukkosen kantamuoto. Mutta se ei liene kovin todennäköistä. Suku on läpi vuosisatojen ollut nähtävästi hyvin pieni. Väestörekisterikeskuksen mukaan vuonna 2020 Liukas- nimisiä henkilöitä on nykyisinkin elossa vain 73. Peltoviljelyyn kiinnittyneitä Varsinais-Suomen talonpoikia on myös vaikeaa kuvitella siirtolaisiksi asumattomaan korpeen, eli ”ei mihinkään”. Välissä ovat sitä paitsi olleet hämäläiset, joiden suhtautuminen sieltä tuleviin ”käännyttäjiin” ei ollut mitenkään lämminhenkinen. Tietenkin on mahdollista, että Liukkaat ovat olleet myös lähtöisin Karjalasta, jolloin nimen kantamuoto saattaisi olla sama.

Vaikka Liukko alkujaan olikin haukkumanimi (liukas, ovela, lipevä), on sen alkuperäinen merkitys sukunimessä hävinnyt varmaan melko pian, etenkin nen-päätteellisessä muodossa. Eikä kukaan kai nykyisinkään ajattele mitään kielteistä esimerkiksi Kinasista, Myöhäsistä tai Mölkkäsistä, vaikka heilläkin on nimen painolastina olleet kielteiset ominaisuudet.

Nimi Liukkonen esiintyy seudulla ensimmäisen kerran, kuten monet muutkin suomalaiset sukunimet, vuoden 1541 ja 1561 maakirjassa. Kirjoitustapa vaihteli suuresti, mutta on muistettava, että suomen kieli etsi vielä sen jälkeenkin pitkään sopivia kirjaimia pukemaan kirjoitettuun muotoon timanttisia ajatuksia ja kauniita nimiä. Mikael Agricola oli vasta silloin luonut perustan. Ruotsinkielisillä kirjureilla ei ollut myöskään kykyä eikä ehkä haluakaan pyrkiä tarkkaan ilmaisuun. Jonkinlaiseksi välimuodoksi on tulkittava harvinainen nimi Liukonpoika (=Liukko).

Mielenkiintoista on, että Hannes Gebhardin vuonna 1889 laatimassa luettelossa ”Savonlinnan läänissä v. 1571 verotettujen asukkaiden suomalaiset sukunimet” on Pellosniemellä yksi ja Visulahdessa seitsemän Liukkosta, mutta ei yhtään Liukkoa. Edellä mainittujen nimismieskuntien lisäksi tutkimus koski myös Juvan, Säämingin, Rantasalmen ja Tavisalmen (Kuopio) alueita. Suoraviivaisesti asian voisi tulkita vaikka niin, että läänissä asuneet Liukot eivät olleet joko

veronmaksukykyisiä tai sitten asuivat vielä rajojen ulkopuolella. Nykyisinhan Liukkojen ”aluetta” on nimennyt Savonlinna ympäristökuntineen.

Savilahden pitäjän maantieteellinen asema muuttui suuresti 1400-luvun lopulla, jolloin Olavinlinna rakennettiin ”itärajan” suojaksi. Tie Olavinlinnasta johti Savilahden ja Hirvensalmen kautta Sysmään ja toinen väylä Savilahden kautta Hämeenlinnaan (Suuri Savontie, Hämeen härkätie). Jatkuvat sodat ja kahinoinnit alkoivat ulottua yhä useammin myös tänne aikaisemmin suhteellisen rauhalliselle seudulle. Teiden vähitellen tapahtuneesta kunnostuksesta huolimatta olivat yhteydet melko huonot. Vielä 1400-luvun alkupuolella jopa piispa Maunu II Tavast joutui tarkastusmatkallaan Sysmästä Savilahteen yöpymään järven jäällä ja toteamaan siten kulkuyhteydet vaivalloisiksi. Niinpä hän rakennutti Hirvensalmelle Vahvajärven Juuritaipaleeseen talon yöpymispaikaksi ja hankki siinä asuneelle lampuotille verovapauden vuonna 1442.

Yöpymispaikka oli tarjota kulkijoille myös niillä vuosien 1541 ja 1561 maakirjoissa esiintyvillä Liukkosilla, jotka asuttivat Vuolinko IV:n neljänneskunnassa ollutta tilaa anekkinumerolla 339. Tämä Liukkolan talo oli merkittävä paikka. Kestikievarin lisäksi sen isännät toimivat 1500-1600-luvun taitteessa nimismiehinä ja siellä istuttiin toisinaan myös käräjiä. Ensimmäinen nimeltä mainittu Liukkonen on maakirjoissa Paavali Liukkonen. Hänen poikansa Lauri oli isäntänä jo vuonna 1541. Lauri Laurinpoika Liukkonen ja Matti Laurinpoika Liukkonen olivat mainittuja nimismiehiä. Talo oli vauras. Valitettavasti sen ulkomuodosta ei ole minkäänlaista tietoa. Siihen kuului Liukkolan lisäksi ”takamaina” Syväsmäki ja Hirvenlahti, jotka myöhemmin siirrettiin kuuluvaksi vuonna 1868 perustettuun Hirvensalmen kuntaan. Seurakunnan toiminnan katsotaan alkaneen Hirvensalmella jo vuonna 1653. Hirvenlahden Liukkolasta kehittyi myöhemmin myös merkittävä tila ”liukkosasutuksen” leviämisen kannalta.

Pääelinkeino oli siihen aikaan kaskiviljely, minkä vuoksi nämä takamaat olivat hyvin tärkeitä. Peltoala oli pieni. Niinkin myöhään kuin vuonna 1664 oli Liukkolassa peltoa vain 2,7 hehtaaria. Kalastus oli todennäköisesti merkittävä sivuelinkeino, mutta karjanhoito oli vielä vähäistä. Vuonna 1571 oli Lauri Liukkosella vain seitsenpäinen karja, joka kuitenkin siihen aikaan oli moniin muihin taloihin verrattuna suuri. Lauri oli silloin papin jälkeen pitäjän rikkain mies. Talon mukaan koko ympäröivää kylää kutsuttiin Liukkolaksi aina vuoteen 1859 saakka, jolloin siihen liitettiin kuusi muuta tilaa ja niistä muodostettiin Otavan maatalousoppilaitos. Samalla muutettiin koko kylän nimi Otavaksi. Vanhaa Liukkolan kylää on vielä hieman jäljellä Otavan pohjoispuolella. Sen sijaan Liukkolan oma koulu lakkautettiin jo vuonna 2005.

Jos ei oteta huomioon joitakin yksittäisiä taloja eri puolella Suur-Savo eli Visulahden, Pellosniemen ja Juvan pitäjää, asui tämän nykyisen Otavan Liukkolan alueella 1500-luvulla eniten Liukkosia. Milloin he olivat sinne tulleet, on valitettavasti hämärän peitossa, mutta asutuksen on arveltu levinneen sinne ainakin jo 1300-luvulla. Vanhin merkki asutuksesta yleensä on maatalousoppilaitoksen pellostä löytynyt kivikirves, mutta se on tuskin vielä silloin kuulunut

Liukkosille. Muutoinhan Hirvenlahden lähetyvillä olevat Hahlavuoren kalliomaalauksetkin saattaisivat olla Liukkosten töhertämiä. Puulaveden Heposelän rannalla sijaitsevan ns. Otavan linnavuoren laelta ovat Liukkokset saattaneet tähyttää taivaanrantaa, peläten näkevänsä vainovalkeita merkinä vihollisen lähestymisestä.

Jos oli edellinen vuosisata ollut sotainen, ei 1500- luvullakaan ollut monta rauhan vuotta. Etenkin vuosisadan loppupuolella, kun Ruotsi oli pyrkimässä koko Itämeren alueen herraksi, riitti ruokittavia ja majoitettavia sotilasosastoja jatkuvasti asukkaiden vaivaksi. Kun lisäksi oli runsaasti katovuosia ja niitä seuranneita kulkutauteja, ja kruunu vei sotiinsa nuoria miehiä sekä vaati lisää veroja, alkoi asukasluku nopeassa tempossa vähetä. Kun todelliset katovuodet 1596 ja 1597 tappoivat ihmisiä joukoittain nälkään, nousivat talonpojat kapinaan nimenomaan sotilaiden majoittamista ja ruokkimista vastaan (linnaleirien ylläpito). Kuten tunnettua, murskasi Paavali Juusten savolaisten talonpoikien kapinan nykyisen Mikkelin kaupungin alueella Kenkäveronniemen pappilan pellolla. Sen jälkeen Juusten siirtyi joukkoineen Liukkolaan lepäämään ja nauttimaan kestityksestä.

Voi vain arvailla silloisen nimismies Matti Liukkosen tuntemuksia. Olihan Matti itsekin talonpoika ja talonpoikien nimismieheksi valitsema. Tehtävää oli aina pidetty ”koiran virkana” koska siinä piti avustaa mm. voutia verojen keruussa, mutta tällaisena hetkenä se oli varmasti monin verroin raskaampaa. On arvioitu, että Nuijasodassa kuoli kaikkiaan noin 3000 talonpoikaa eli kymmenesosa kaikista maamme talonpojista. Kaiken kukkuraksi kävi kato vielä vuonna 1601 (Iso hallavuosi, Olkivuosi), minkä vuoksi Matti todisti yhdessä kirkkoherra Johan Michaeliksen kanssa veronkantajille vuosien 1604 ja 1604 autiotaloluettelon loppuun, että useat tuhannet ovat kuolleet Savossa katojen vuoksi nälkään. Jo vuonna 1577 Lauri Liukkonen oli käynyt kahden muun suursavolaisen talonpojan kanssa Tukholmassa valittamassa liian suurista veroista. Ilman syytä he eivät valittaneet. Vuosien 1541 ja 1603 välisenä aikana autioitui noin kolme neljäsosaa kaikista taloista. Pitääkseen verotulot edes siedettävällä tasolla, asutti kruunu autiotiloja myöntämällä mm. alkuvuosiksi verovapauksia.

Ankeissa olosuhteissa vaihtui siis nimismies Matti Liukkosen vuosisata, vaikka hän itse olikin vielä vuoden 1600 veroluettelon mukaan varakas mies. Katovuosista huolimatta hänellä oli mahdollisuus tehdä viiden tynnyrin eli n. 2,5 hehtaarin kylvö, vaikka talon kokoon nähden se oli erittäin vähän. Tummat pilvet viistivät edelleen matalalta seutukunnan yllä, jolle oli vakiintumassa uusi nimi, Mikkeli. Katovuodet jatkuivat 1609 ja 1611. Sen jälkeen tuli sateisia vuosia, jolloin kasket eivät palaneet kunnolla, eikä kylvöjä voitu riittävässä määrin tehdä.

Kuningas Kustaa II Adolf oli innokas sotimaan ja tarvitsi jatkuvasti miehiä. Hänen piti myös käyttää ulkomaalaisten aatelisten palveluksia, ja maksaakseen heille velkansa hän joutui antamaan heille lahjoituksena läänityksiä. Samoin teki myöhemmin myös hänen tyttärensä Kristiina. Niinpä 5.10.1615 annettiin läänityksenä 34 taloa Vuolingon neljänneskunnasta Gustav von der Pahlenille. Joukossa oli Liukkola, josta samalla tuli Säteri. Yhdeksän vuotta myöhemmin läänitys siirtyi

Magnus von der Pahlenille. Valtion veroruuvi muuttui yksityiseksi, mutta ei suinkaan höltynyt. Etua talonpojat saivat siitä, että sotaväen oloissa Säterit pääsivät vähemmällä. Säterillähän tarkoitettiin kruunun veronmaksuista vapautettua tilaa, jossa aateliset asuivat tai jotka olivat heidän henkilökohtaista omaisuuttaan. Viimeisin tieto Matti Liukkosesta on luultavasti vuodelta 1620, jolloin hänellä sanottiin olleen eniten lehmiä ja sikoja pitäjässä. Lehmiä oli kuusi ja sikoja kolme. Konkreettinen muisto hänestä on myös kuva hänen nimismiehen sinetistään vuodelta 1606. Sinetti toimii nykyisin Liukkosten sukuseuran logona. Liukkolasta tuli vuonna 1691 majurin virkatalo. Myöhemmin sitä vuokrattiin mm. viljelyskäyttöön, kunnes siitä vuonna 1859 tuli maatalousoppilaitos.

Jo Kustaa Vaasa yllytti 1500-luvun alkupuolella savolaisia muuttamaan kaskenpolttajina asumattomille sydänmailla ja perustamaan uusia tiloja. Tarkoituksena oli saada uusia "savuja" veroja maksamaan. Näin myös tapahtui, jopa suuremmassa määrin kuin odotettiin. Savolaisekspansio levisi nopeasti korpiin ja muille harvaan asutuille seuduille, kuten Hämmäläisten entisille pyyntimaille sekä pohjoiseen aina Kuusamo ja Oulun yläpuolisia seutuja myöten. Tavisalmi eli Kuopio (Vähä-Savon piäkaupunki) sai asutusta rintamailta jo ennen varsinaista kehotusta. Kaskikulttuuri tarvitsi suuria salomaita. Myös Liukkokset ovat lähteneet liikkeelle, todennäköisesti huonojen aikojen takia tai sitten vain seikkailunhalusta.

Otavan Liukkolassa asui useita Liukkusia, jotka todennäköisesti olivat sukua keskenään. Olivatko Matti ja Lauri veljeksiä vai oliko Matti Laurin poika? Sitä ei varmuudella tiedetä. Vaikuttaisi siltä, että Matti oli Laurin poika, koska hän jatkoi talon pitoa ja "peri" nimismiehen tehtävät. Joka tapauksessa osa Liukkolan väestä muutti vähitellen mainituille Syväsmäen ja Hirvenlahden maille. Kaskiviljelmiä varten oli aikaisemmin rakenneltu tilapäissuojia ja ne sitten korvattiin pysyväisillä rakennuksilla. Samalla asutettiin todennäköisesti myös Puulan saaria, koska niissä on myöhemminkin asunut runsaasti Liukkusia. Voi myös olla, että saarien asutus on tapahtunut vasta Isonvihan jälkeenkin, koska Liukkosten määrä silloin oli virallisesti hyvin vähäinen Hirvensalmella. Väestö pakeni siihen aikaan aivan yleisesti soille ja saariin sekä vihollisen pelossa että armeijan "kutsuntojen" vuoksi. On arvioitu, että yksi perhekunta lähti noin vuoden 1610 tienoilla Hankasalmen Virmasniemelle ja perusti sinne uuden Liukkolan. "Virmasniemeläiset" muodostavat nykyisin melko suuren sukuhaaran. Poikkeuksena monista muista savolaissuvuista, Liukkokset jäivät muutoista huolimatta suurelta osin Suur-Savon alueelle. Pääkaupunkiseutu on imaissut heidät vasta viime vuosikymmenien aikana.

Ennen reilu sata vuotta sitten Amerikkaan ja 1960-luvulla Ruotsiin tapahtuneita muuttoaaltoja, jotka koskivat koko maata, on huomattava asutushistorian vaihe, jolloin savolaiset siirtyivät Karjalaan ja Inkerinmaalle Stolbovan rauhan (1617) jälkeen. Siinä vaiheessa, kun valloitetussa Karjalassa ja Inkerinmaalla aloitettiin ortodoksisen väestön pakkokäännyttäminen luterilaisuuteen, pakenivat ihmiset suurin joukoin Venäjän puolelle noin 1600-luvun puolivälissä. Savolaisia kehoitettiin jälleen käyttämään syntyneet tyhjiö hyväkseen. Niin myös kävi. Tuhansittain savolaisia ja

karjalasia äyrämöisiä muutti Inkerinmaalle. Vuonna 1710, jolloin Ruotsi menetti alueet, heitä oli siellä jo noin 70 000. Joukossa myös Liukkosia. Louhelaisen vuonna 1913 laatimassa luettelossa "Vakinaisten seurakuntalaisten sukunimistä Inkerinmaan suomalaisissa seurakunnissa" mainitaan viisi seurakuntaa, joissa asuu Liukkosia. Seurakunnat olivat Toksova, Serpetta, Spankkova, Kolppana ja Kupanitsa. Näistä Toksova on Kannaksella lähellä "Vanhan Suomen" rajaa ja muut Pietarin lounaispuolella. Valittavasti luettelossa ei ole henkilöiden nimiä tai lukumääriä, vaan vain tieto siitä, että heitä on.

Viime sotien jälkeen Liukkosia muutti Karjalasta evakkoina eri puolille Suomea. Sukukirjan aineiston keruuvaiheessa on erityisen suurena ja aktiivisena ryhmänä olleet Jaakkiman Liukkokset, mutta myös muista Karjalan pitäjistä heitä on löytynyt. Inkeriläisten kohtalo on ollut kova 1900-luvun aikana. Heitä on vainottu lähes kaikin mahdollisin tavoin, kuljetettu Siperiaan ja teloitettu suurin joukoin. 1990-luvun alkuun mennessä Inkerin suomalaisten määrä oli pudonnut 20 000 henkeen. Nykyisin heillä on ollut mahdollisuus muuttaa paluumuuttajan statuksella Suomeen. Osa onkin käyttänyt tilaisuuden hyväkseen.

1930-luvulla Neuvostoliiton "työväen paratiisiin" muutti jonkin verran Suomesta väkeä. Monille paratiisista tuli toisenlainen kuin he olivat sen ajatelleet. Esimerkkinä Stalinin "puhdistuksista" yksi nimi: Liukkonen Vilho Andrejevitch, s.1911 Kotka. Suomalainen työläinen. Paperikombinaatti Kontupohja. Ammuttu 20.12.1937.

KÄYTETTY LÄHDEAINEISTO

Hannele Wirilander: Mikkelin Pitäjän historia, 1982 ; K.O. Lindequist: Suomen historia, 1906; Historiallinen arkisto XI, 1891; Erkki kuujo: Entisajan Mikkeli, 1971; Mikko Strang: Elämälle eväät – Virmasniemeltä maailmalle. Hankasalmen Virmasniemen Liukkosten jälkeläiset, 1998; O.A. Forsström: Suomen keskiajan historia, 1898; Toivo Vuorela: Suomalainen kansankulttuuri.

Sähköiset lähteet: Suomen Sukututkimusseuran kotisivut; Väestörekisterikeskuksen kotisivut; Mikkelin kaupungin kotisivut/Internetix/Historia.